

KIADÓK ÉS KÖNYVTÁROSOK AZ ELEKTRONIKUS TECHNOLÓGIÁRÓL

Publishers and librarians issue joint statement on new technology. (IFLA Journal. 10. 1984. 4.no. 418.p.) c. beszámoló fordítását TÖRÖKNÉ JORDÁN Katalin készítette.

1984. május 15-én Amszterdamban tíz tekintélyes európai könyv- és folyóirat-kiadó, valamint tiszteletben álló könyvtári szakemberek tárgyaltak az elektronikus technológiáról, annak hatásáról és jövőjéről. Véleményüket egy közös közleményben aláírásukkal tették közzé.

Az elektronikus technológia hatása

Azzal lehet számolni, hogy az „új technológia” kezdetben az ún. „gyors tájékozódásra” használatos és viszonylag rövid dokumentumokra fog hatni, például folyóirat-cikkek, tájékoztató közlemények szemelvényei, statisztikai adatok stb. Az új technológiát ezenfelül a kiadóktól függetlenül – a szerzők is használni fogják bizonyos mértékig egymás közötti kommunikációjukban. Az a kérdés, hogy milyen hatással lesz az elektronikus technológia a természettudományos, társadalomtudományi és az egyéb szakmai információkra. Főképpen a közepesen és ritkán használt folyóiratok továbbélése veszélyeztetett, míg a sűrűn használtaknak továbbra is megmarad a maguk piaca. A jelenleg olvasni vagy böngészni vásárolt műveket a belátható jövőben is nyomtatott formában fogják kiadni és használni.

Az elektronikus technológia bevezetése

Az új technológia alkalmazása fokozatos folyamat. A dokumentumkínálat kétféle módja, a hagyományos és az elektronikus, valószínűleg legalább még a következő évtizedben egymás mellett működik. Eleinte a nyomtatott anyagok eladásának hasznából fogják támogatni azokat a dokumentumszolgáltató rendszereket, amelyek a bejelentett igények szerint állítják elő a példányokat. Egy idő után ez az arány megváltozik, ahogyan bizonyos dokumentumok esetében az elektronikus dokumentumszolgáltató rendszerek felváltják a hagyományos ellátási módokat.

Az elektronikus technológia szabályozása

Az új rendszerek szabályozása a sikeres működés kulcs tényezője. A nagy közvetítő vagy szolgáltató szervezetek túlsúlya miatt számottevő veszélyek előre láthatók, különösen, ha e szervezeteket a tudományos kommunikáció jelenlegi folyamatán kívül álló érde-

kek vagy a kormányzat működteti. Mi úgy véljük, mondja a közvélemény, hogy az új rendszerek ne legyenek se állami, se magán monopóliumok, hanem a két szektor szerepe közötti jelenlegi egyensúlyt kell fenntartani, vagy új egyensúly kialakítására törekedni. Ezért szoros együttműködés szükséges az új rendszerek megteremtésénél a kiadók és könyvtárak között, mivel ez utóbbiak jelentik a fő piacot. Különösen fontos, hogy továbbra is akadálytalanul és korlátozás nélkül lehessen hozzáférni valamennyi anyaghoz, s a közzétett információ minősége és választéka ne szenvedjen csorbát. A közrebocsátott információ állandó minőségének biztosításában fő tényező, hogy az input inkább legyen megkülönböztethető és válogató jellegű, mint mindent válogatás nélkül magában foglaló.

Sürgősen megvitatandó kérdések

Két ügygel kell haladéktalanul foglalkozni. Először is ki kell alakítani a térítési díjak olyan rendszerét, amely gazdaságilag elfogadható a kiadóknak és méltányos a könyvtárak és az egyéni használók számára egyaránt. Az Európai Közösség Bizottsága és a Brit Kiadók Egyesülete számára készült *Pira*-jelentés, bár túl optimista, tartalmaz néhány hasznos útmutatást. A legutóbbi kísérletek érzékeltetik, hogy minden valószínűség szerint milyen hatalmas összegű befektetésekre lesz szükség, és ugyanakkor utat mutatnak a kiadóknak közös vállalkozások irányába (ilyen megoldást fejlesztenek ki most az angol nyelvű publikációk számára).

Használói igények

Elsőrendű figyelmet kell szentelni a további nyilvánvaló felhasználói igényeknek, s ezek a következők: az ellátás és elosztás megbízható és gyors rendszere, a következetes és átfogó anyaggyűjtés, az előállítás elfogadható formája, lehetőség az anyag megítélésére rendelés előtt, a használat egyszerű módja, s egyetlen, könnyen hozzáférhető pontról az információ valamennyi formájához való hozzájutás. A használók választási lehetőségét fenn kell tartani.

A szerző szerepe

Az elektronikus kiadás csak akkor éri meg, ha élvezi a szerzők és a végső felhasználók bizalmát. A publikálás a tudományos karrier fontos eleme marad továbbra is, ezért a rendszereken belül védeni kell a szerzők szövegének sértetlenségét, az általuk előállított anyag tulajdonjogát és gondoskodni kell arról, hogy speciális tudományos szakterületükön műveik „láthatóvá” váljanak.

A kiadók szerepe

A kiadás elsődlegesen a magán szektor tevékenysége. A kiadók jelenlegi funkcióik közül sokat megtartanak: válogatnak egy versengésre alapozott rendszerben, szerkesztik és megjelentetik a dokumentumokat, hímevük fedezetét nyújtják a közzétett anyagoknak, raktározzák és forgalmazzák a kiadványokat, s különösen a szűkös közpénzek idő-

szakában a kezdeti finanszírozást vállalják. A művek első kiadóinak jogos érdeke az általa kiadott művek ellenőrzése és védelme, ha azokat más csatornákon keresztül terjesztik is. Valószínűleg továbbra is sok kiadó be fog kapcsolni más szervezeteket is az előállításba és a terjesztésbe, mint ahogy azt jelenleg is teszi. Ez azonban előre jelzi a nyomdai ipar, a könyvkereskedelem és a folyóiratügynökségek számottevő változásait. Föltéve, ha meg akarják őrizni szerepüket az elektronikusan előállított anyagok esetében is.

A könyvtárak szerepe

A könyvtárak feladata, hogy bármilyen eszközzel és módon, de tegyék lehetővé a teljes szövegekhez való hozzáférést. Továbbá gondoskodniuk kell a másodlagos információs szolgáltatások közvetlen hozzáférhetőségéről, különös súlyt fektetve arra, hogy működésük az információ-közvetítés és kezelés irányába változzék. A keresési mechanizmusok, bibliográfiák, tartalmi kivonatok, katalógusok osztályozási rendszerek és egyéb lelőhelymegállapító eszközök mind szerepet kapnak az új technológia révén történő információ-terjesztésben. Nagyobb lesz a hangsúly a használók önképzésén és azon, hogy a használók közvetlenül férjenek hozzá az információhoz. A szolgáltatási pontok sűrű telepítésére lesz igény, ehhez természetes bázisul a felsőoktatási és a közművelődési könyvtárak kínálkoznak. A jobban behatárolt ipari és szakkönyvtárak jövőjét nehezebb előre megjósolni, és lehet, hogy létük veszélyben forog.

A könyvkereskedők és egyéb ellátó szervezetek szerepe

Az elektronikus technológia bevezetésével a könyvkereskedők és egyéb ellátó szervezetek valószínűleg nagy változásokon esnek át. Továbbra is fontos helyet fognak elfoglalni az információátadás láncolatában, erre figyelmet is kell szentelni.

A kormányzat szerepe

Üdvözölni kell, ha a kormányzat pozitívan támogatja az információipar fejlesztését. E támogatás célja az legyen, hogy egy olyan jogi és gazdasági környezetet teremtsen, amely ösztönzi az új tevékenységeket. A kormányzat inkább a technikai infrastruktúra fejlesztéséről és a meglévő információs csatornák javításáról gondoskodik, semmint azok helyettesítéséről, ez megerősítené a kiadók és könyvtárak szerepét. A kormányzat minden ügyről és minden fázisban konzultáljon a kiadókkal és a könyvtárakkal, mint a kurrens információk fontos létrehozóival és kezelőivel. A könyvtárak rendelkezzenek elegendő anyagiakkal ahhoz, hogy képesek legyenek az új rendszerek előnyeit hasznosítani.

A koordináció szükségessége

Az elektronikus technológia növekvő alkalmazásával és számos ipari, valamint más érdekeltég bekapcsolódásával fennáll a veszély, hogy az információs rendszer tervezése darabokra esik szét. A rendszer különböző elemeiért viselt felelősség különböző szakmai testületekre és minisztériumokra eshet, és az egyik szektor fejlődését akadályozhatja a másik következtelen fejlődése. Koordinációra vagy kooperációra van szükség valamennyi

résztevő között annak érdekében, hogy az információtermelés és terjesztés egész rendszere – beleértve a technikai vonatkozásokat és a telekommunikációt, valamint a kiadói és a könyvtári szolgálatot is – hatékonyan működjön.

Szerzői jog

A szerzők és a kiadók megkövetelik, a könyvtárosok pedig elfogadják – mindannyian mind a maguk, mind a használók érdekében –, hogy az új rendszeren belül is tartsák tiszteletben és védjék a szerzői jogot. A tiszteletdíjakat kívánság szerint ki kell fizetni, s a könyvtárak fizetési képességüktől függően fogják a rendszert használni. A könyvtárosok elismerik az elektronikus információs rendszerek megfelelő ellenőrzésének szükségességét, s nem fogják lehívni az információt a szerzői jog tulajdonosainak beleegyezése nélkül.

Következtetés

Ha teljes egészében érvényesíteni akarják az új információs rendszereknek a tudományra és a kereskedelemre tett előnyös hatásait, akkor a kiadóknak és könyvtárosoknak ésszerű és megértő dialógust kell folytatniuk. Ezért sürgetjük, folytassák a vitákat a nemzeti és nemzetközi szinten, és a két hivatás tekintse magát egymás kiegészítőinek ezekben az új vállalkozásokban.

„NEM KELL ÚGY KINÉZNIÉ, mint egy könyvtáros, hogy olvasottságát bizonyítsa” hirdette az ausztrál Harper’s Bazaar divat-magazin, s eme nézetét egy gyönyörű, lengén, de divatosan öltözött fiatal nő fényképével is igyekezett alátámasztani, aki éppen Sam Sheppard színdarabjait elemzi, imponáló tájékozottsággal. Az ausztrál könyvtáros egyesületet a – feltehetően a gyengébb nemhez tartozó – könyvtárosok tiltakozó levelek özönével árasztották el, s az egyesület is felháborodottan tiltakozott a divatlapnál a szakma lejáratása ellen. A lap – mi más tehetett volna? – bocsánatot kért és megígérte, hogy nem közli többet a diffamáló hirdetést.

(InCite, 1986. 18. szám)

RÉGI ÉS ÚJ TECHNIKA. A kínai Sichuan Egyetemre látogató amerikai könyvtárosokat igencsak meglepte, hogy a Sharp másológépek mellett dolgozó adminisztrátor a másolatok díját egy kézi, golyó-tologatással működő számológépen kalkulálta ki.

(College and Research Libraries News, 1985. szept.)